

<https://doi.org/10.28925/2524-0757.2022.217>
УДК 316.7:327(477+437)

Уляна НАЗИМОК,

аспірантка кафедри всесвітньої історії
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

Uliana NAZYMOK,

Graduate student of the Department of World History,
Faculty of Social and Humanitarian Sciences,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: u.nazymok.asp@kubg.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3821-3020>

Концертний тур Української республіканської капели в Чехословаччині (1919–1920 рр.)

У статті проаналізовано діяльність Української республіканської капели в Чехословаччині як форму культурної дипломатії УНР під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. На прикладі чеського періоду концертного туру Капели продемонстровано, як європейське турне хористів під проводом Олександра Кошиця вплинуло на сприйняття українського народу чехами і словаками. Концерти в містах мали неабиякий успіх, свідченням чого були численні рецензії у місцевій пресі, спогади хористів і їхнього очільника. Досвід концертної діяльності Капели в Чехословаччині є прикладом успішної культурної дипломатії та доказом впливу культури на політичну сферу життя суспільства.

Ключові слова: Українська республіканська капела, Олександр Кошиць, культурна дипломатія, Чехословаччина.

Concert Tour of the Ukrainian Republican Chapel in Czechoslovakia (1919–1920)

The article analyses the significance of the activity of the Ukrainian Republican Chapel in Czechoslovakia and the consequences of the cultural diplomacy of the Ukrainian People's Republic during the National Liberation Struggle of the Ukrainian People in 1917–1921. Using the example of the Czech period of the Chapel's concert tour, it is demonstrated how the European tour of the choristers led by Oleksandr Koshyts influenced the perception of the Ukrainian people by Europeans. The concerts of the Ukrainian Republican Chapel in the cities of Czechoslovakia had a great success, as evidenced by numerous reviews in the local press, memories of the choristers and their leader, and scientific researches on this topic. The experience of the Chapel's concert activity in Czechoslovakia is an example of successful cultural diplomacy and proof the influence of culture on the political sphere of society. The purpose of this work is to study the activities of the Ukrainian Republican Chapel in Czechoslovakia, its importance and influence on the attitude of Czechs to Ukrainians in the context of cultural diplomacy of the Ukrainian People's Republic. To achieve the goal, the following methods were used: historical, comparative, source analysis and synthesis. The chronological framework of this study covers the Czech period of the Kapela's European tour, in particular 1919–1920. The novelty of the study consists of a detailed study of the activities of the Chapel in one country of the European tour. The focus of the author's attention is not the events, but their meaning and consequences. The prospect of further research on this topic is due to the rapid growth of interest of Ukrainians and the world community in the history and culture

of Ukraine. In the conditions of the new Russian-Ukrainian war, the struggle of the Ukrainian people inspires the world. Cultural diplomacy was one of the aspects of the struggle of Ukrainians against Russian domination, so its research is again relevant today.

Keywords: Ukrainian Republican Capella, Oleksandr Koshyc, cultural diplomacy, Czechoslovakia.

В умовах російсько-української війни запит на фахові дослідження вітчизняної історії та культури істотно збільшився, що зумовлено бажанням європейців повніше пізнати причини безкомпромісного протистояння українців російському агресору. Цей інтерес значною мірою може бути задоволений зверненням до попередніх культурних контактів українських митців із європейським світом. До таких належить концертна діяльність Української республіканської капели під керівництвом Олександра Кошиця (далі — Капела) за кордоном впродовж 1919–1920 рр.

Дослідження концертної діяльності Української республіканської капели в Чехословаччині розпочалося в 20-х роках ХХ ст. — ще за часів її існування та продовжується дотепер. Стисла інформація про неї міститься в праці «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома війнами» (Наріжний С., 1942). Європейський тур Капели висвітлено науковицею Тіною Пересунько в праці «Культурна дипломатія Симона Петлюри: “Щедрик” проти “руського мира”. Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924)» (Пересунько Т., 2019). У виданні була відтворена хроніка турне Української республіканської капели країнами Європи, Північної та Південної Америки. О. Єфремова у статті «Утворення та діяльність Української республіканської капели (1919–1921 рр.) в архівних документах» проаналізувала низку документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України про виступи Капели за кордоном, діяльність її очільника Олександра Кошиця (Єфремова О., 2016). У розвідці Наталії Калуцької «“Приховане буття” або Криза Української республіканської капели» (Калуцька Н., 2007) розкрито конфліктні ситуації, що відбувалися під час європейського турне Української республіканської капели.

Метою статті є висвітлення концертного туру Української республіканської капели в Чехословаччині 1919–1920 рр. як однієї з форм культурної дипломатії УНР.

Період 1917–1921 рр. був надзвичайно насиченим та вирішальним в українській історії. На руїнах Російської та Австро-Угорської імперій для народу, що століттями перебував під гнітом, з'явився шанс нарешті стати вільним та побудувати власну державу. Новостворена Українська Народна Республіка опинилася в надскладній вій-

ськово-політичній та економічній ситуації. Боротьба національних еліт за владу, більшовицька загроза, економічна криза, відсутність спільного бачення побудови держави, низький рівень національного самоусвідомлення народу — перелік основних проблем, що в результаті стали на заваді остаточному здобуттю незалежності України. Серйозною перепоною на шляху до самостійності стало невизнання УНР провідними державами, які визначали тогочасний світоустрій. Одним зі способів розв'язання цієї проблеми стала культурна дипломатія — стратегія, яку вибрав Голова Директорії УНР Симон Петлюра з метою поширення інформації про Україну за кордоном та ствердження її права на незалежність. Реалізувати цю місію Петлюра доручив видатним культурним діячам та знаним талановитим композиторам Кирилу Стеценку та Олександрю Кошицю. Так, 24 січня 1919 р. був підписаний Закон Української Народної Республіки про утворення Української Республіканської Капели⁴¹⁴, яка мала вирушити в європейське турне з культурно-дипломатичною місією.

Захоплення чеської публіки українськими хористами засвідчило результативність вибраної стратегії, а схвальні відгуки у пресі сприяли притягненню уваги громадськості до Капели у Європі. Міжвоєнна Прага була на той час одним із найбільших осередків української еміграції. Митці, науковці, студенти змогли не лише адаптуватися до нових умов та стати частиною європейської спільноти, а й створити потужні інституції для вивчення, розвитку та популяризації української культури й науки. Важливу роль у цьому процесі відіграло лояльне ставлення чеського уряду до емігрантів з колишньої Російської імперії. На слушну думку Т. Пересунько, «Поразка визвольних змагань на початку 1920-х рр. вигнала з України тисячі її громадян, значна частина яких знайшла притулок у самому центрі Європи, в тодішній демократичній Чехословаччині Томаша Гаріґа Масарика. Відносна територіальна близькість цієї країни, мовна спорідненість, але передусім підтримка Масарика дозволили українцям в історично короткий час — усього за два десятиліття — сформувати умови для активного розвитку шкільництва, видавничої справи та інтенсивного культурного життя» (Пересунько Т., 2019. С. 70). Президент Чехословаччини Томаш Масарик дійсно сприяв можливості українським емігрантам в їхній адаптації поза Батьківщиною та особи-

⁴¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади України (далі — ЦДАВО України). Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 18.

стій самореалізації. Про еволюцію ставлення Масарика до українського питання писав дослідник соціології, політології та етнології О. І. Бочковський: «Коли для Масарика українська проблема, як політична, могла іноді викликати ті, або інші сумніви і навіть заперечування (напр., його заява з приводу IV Універсалу), вона, як питання культурно-національне, завжди була для нього поза всякими сумнівами» (Бочковський О., 1930. С. 180).

Попри на загал позитивне ставлення до українців верхівки чеської влади, серед населення Чехословаччини було чимало тих, хто підпав під вплив російської пропаганди. З упередженим ставленням до українців зіштовхнулися і капеляни вже на початку своєї мандрівки. Двічі учасників Капели було заарештовано — в Ужгороді та Празі. Олександр Кошиць так згадував про ці події: «На третій, здається, день нашого чекання враз з'явилися в готелі “Коруна” жандарми і запропонували нам усім перейти з ними до поліції. На протести деяких з хористів, сказали, що зв'яжуть руки, і врешті всіх (на чолі зі мною) під багнетами врочисто повели через усе місто до буцигарні; решту ж, кого в тому часі не було в готелі, ловили по місті і теж під багнетами провадили до поліції» (Кошиць О., 1952. С. 48–49). Історія повторилася у Празі: «Як тільки приїхали до Праги, нас зараз же заарештували. Одвели в окрему кімнату, куди з'явилася хмара агентів тайної поліції, і почався огляд <...> Що це був за огляд, — краще не казати. Здавалось, що ми якісь страшні злочинці. Нас роздягали, вивертали кишені, а з декого здимали й чоботи» (Кошиць О., 1952. С. 53).

Не лише силові структури вороже ставилися до українців, пересічні громадяни та навіть представники інтелігенції, що пізніше захоплювалися українськими хористами, не визнавали українців окремою нацією, що має цілковите право на власну культуру, мову, історію тощо. Хорист Олександр Пеленський у своїх спогадах так описував своє враження від ставлення чехів до українців: «Як відомо, чехи до приїзду Української республіканської капели були прихильниками “єдиної недеїмої Росії” і на наш “сепаратизм” дивилися косим оком як на “зраду”. Москалям удалось переконати чехів, що нас немає, що ми “русскіє”. Тому до приходу нашого хору кидано громи на Україну й українців та відмовлювано нам права на нашу державну самостійність. Як тяжко приходилося нам шукати зв'язків у русофільських чехів, видно хоч би з того, що ми навіть на вулицях Праги, коли ми питались про адреси або вулиці, мусіли обстоювати своє ім'я, коли нам заперечували цього імени й заявляли, що немає українського народу в Європі. Не диво, отже, що я з Я. Кржічкою переговорював кілька годин і говорив на різні

теми, та він навіть не бажав, щоб я з ним говорив по українськи, а тільки на його прохання говорив я з ним по російськи. По кількогодинній розмові з ним я виніс враження, що не зміг переконати його про слушність наших змагань, і так ми розійшлися» (Пеленський О., 1933. С. 10).

Можливо бесіда з Пеленським справді не змусила знаного чеського композитора Ярослава Кржічку змінити свої погляди щодо українців, однак з цим складним завданням впоралася українська пісня, виконана хористами під проводом О. Кошиця. Окрім високої оцінки таланту капелян, майстерності О. Кошиця та краси української пісні у статті в газеті «Hudebni revue» Кржічка відзначив таке: «Українці прийшли й перемогли. Дійсно аж надто довго не знали ми про них і тяжко кривдили їх, коли несвідомо і без інформації з'єднували їх проти їх волі в одно ціле з російським народом. Наше бажання великої й недеїмої Росії є слабким аргументом проти природи і волі цілого українського народу, якому самостійність є всім, як була колись і нам. Українці відрізняються від москалів а, навіть, сказав би, що з усіх словян вони є нам найближчі вдачею, сангвиничним темпераментом та нахилом до веселості та гумору, з яким переносять і жалі, терпіння. Як і усе інше, відмінного є в них і їх пісня, а як треба її співати, то це показали нам тепер українці самі» (Українська пісня..., 1929. С. 47). Отже, на яскравому прикладі трансформації поглядів однієї людини можна простежити титанічну роботу та результати Української республіканської капели.

Аналізуючи місію та здобутки Капели, варто зауважити, що не всі її учасники усвідомлювали цінність та мету європейського турне. Співак Капели Леонтій Безручко так описував ситуацію в колективі: «...були активні українські громадяне, але була публіка не певна, а то й таємно ворожа»⁴¹⁵. Сам Олександр Кошиць характеризує склад Капели різко негативно. Це можна пояснити внутрішньою боротьбою ще на перших етапах створення Капели, адже за дорученням С. Петлюри її необхідно було сформувати за тиждень. Майбутніх хористів добирали адміністратор Капели Олекса Приходько та Голова музичного відділу Кирило Стеценко.

Певно, що відсутність головного диригента при відборі хористів зумовила його критичне ставлення до колективу: «На першій співанці Капеля зробила на мене прямо страшне враження: такого хорového дрантя я ще на віку своєму не бачив. Партії не розмірні, співати не вміють, виють, як вовки, маса безголосих... Тяжко було дивитись, в що перемінилось так добре і з такими труднощами обґрунтоване діло! Але приходилось братись і за цей хлам, бо інакше залишалось відмовитись від справи» (Кошиць О., 1952. С. 28).

⁴¹⁵ ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 18.

Така оцінка диригента дисонує із захопленіми відгуками в чеській пресі щодо майстерності хористів: «Український Хор виконує свої народні пісні з таким великим та високим співацьким артизмом, що його продукції потрібно зачислити і з технічного боку до найліпших, які ми коли-небудь чули у Празі» (Українська пісня..., 1929. С. 43), «Українські співаки уміють володіти своїм матеріалом, уміють співати, а коли співають, то віддаються співові цілком» (Українська пісня..., 1929. С. 48), «Те, що найбільше дивує нас, це є незмірний голосовий обсяг від найглибших тонів, які тільки доступні басам, до найвищих тонів сопрано. Але не тільки це, — кожний голос має в собі стільки індивідуальності, що до барви, що Український Хор можна вважати хором солістів, дійсних солістів, які свідомо того, що вони є народні співаки і притому співаки хорові» (Українська пісня..., 1929. С. 63), «Український Хор — то зразкова організація, що диспонує дуже гарними голосами (особливо басами та по хлоп'ячи дзвінками сопранами), як на хоровий спів добре культивованими (техніка віддиху, незвичайна піддаєність жестові дірежера та ціла скаля почувань і динамічних ефектів від “піаніссімо” до “фортіссімо”). Звукова повнота хору і його рухливість, строга співацька дисципліна, взірцева вокалізація і інтонація — а перше всього глибоке музичне почуття та і розуміння!» (Українська пісня..., 1929. С. 64). Отже, вочевидь, професійність хористів, хоч і не задовольняла повною мірою бажання Кошиця, проте справляла приголомшливе враження на чеських критиків та публіку.

Для дослідження пропагандистського аспекту діяльності Капели можна використовувати афіші виступів хористів, плакати, брошури як джерела. Нерідко інформація про концерти розміщувалася на жовто-блакитному тлі, а також фігурувало зображення герба-тризуба⁴¹⁶. Наразі визначити авторство цих візуальних джерел надзвичайно важко. Цілком імовірно, що до їх створення були залучені самі капеляни. Демонстрація самостійницьких амбіцій відбувалася через трансляцію національної ідеї за рахунок унікальної символіки, давньої культурної спадщини, історичної традиції державотворення. Походження української національної символіки з часів Русі та Козаччини засвідчувала окремішність українського народу та його право на самовизначення і побудову власної держави. Тому використання тризуба та кольорів українського прапора доводило обґрунтованість претензій українців на незалежність.

Окремої уваги потребує репертуар Капели, який складався з кантів, колядок, веснянок, народних пісень в обробках українських композиторів: Миколи Лисенка, Кирила Стеценка, Миколи Ле-

онтовича, Олександра Кошиця, Якова Степового, Порфирія Демуцького, Якова Яциневича, Анатолія Вахнянина, Філарета Колесси, Пилипа Козицького, Михайла Вериківського, Василя Барвінського, Станіслава Людкевича і Василя Ступницького. Перелічені композитори переважно були не лише талановитими музикантами, а й етнографами, фольклористами, знавцями традиційної української народної музики. Вибір Олександром Кошицем саме такого репертуару мав на меті продемонструвати європейському слухачеві не лише майстерність та професіоналізм виконавців, а насамперед глибинні традиції українського народного хорового співу. Адже саме багатоголосний спів був характерною рисою українського музичного мистецтва. Вже у XVIII ст. славетні українські композитори Максим Березовський, Дмитро Бортнянський та Артемій Ведель створювали шедеври церковно-хорової багатоголосної музики. Дослідивши їхній доробок, можемо стверджувати, що інструментальні композиції цих митців є зразками типової класичної європейської музики, водночас твори для виконання церковного хору несуть у собі давні українські традиції народного співу. Обрядові пісні є унікальним джерелом інформації про історію, цінності та особливості кожного народу.

Отже, перед О. Кошицем поставало завдання дібрати такий репертуар, який би зміг через пісню передати відомості про націю, існування якої ставилося під сумніви або ж взагалі заперечувалося. З відгуків у чеській пресі стає очевидним, що композитор не помилявся у своєму виборі композицій для виконання хором: «Українські співаки покладають найбільшу вагу на спів народних пісень, — і мають рацію, — бо коли вони хотять показати світові характер свого народу, як він проявляється в пісні, то не можуть зробити цього краще, ніж через зразкове та характеристичне виконання її. Вони відспівали нам багато ріжних пісень — ліричних, поважних, веселих, релігійних, — так званих “Кантів”, дали зрізки “Колядок” і “Щедрівок”, що визначаються оригінальністю і своєю стародавністю. Таким робом вони показали нам найбільш характерні зразки українського народного співу...» (Українська пісня..., 1929. С. 42).

З цієї ж статті в празькому часописі «Smetana» дізнаємося про виконання Капелою чеського гімну: «Справді є характеристичним, що мусів прийти Український дірегент та заспівати нам “Кде домов муй” без огидних контрапунктів, якими наші дірегенти споганили ту пісню, щоб показати нам, з яким смаком і багатим виразом можна ту пісню співати» (Українська пісня..., 1929. С. 46). Відповідно до програми прем'єрного виступу в Празі⁴¹⁷,

⁴¹⁶ 2 Konzerte der Ukrainischen republikanischen [Kapelle] / Narodni Muzeum. 1919. URL: <https://esbirky.cz/predmet/44706220/>.

⁴¹⁷ ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 35.

концерт розпочався з виконання трьох гімнів: українського, чеського та словацького. Таким чином хор не лише засвідчував свою повагу до чехів і словаків, а й стверджував право українців обстоювати свої політичні амбіції та займати почесне місце поряд з іншими європейськими націями.

Протягом європейського турне Українська республіканська капела двічі відвідувала Чехословаччину. У період 1 травня — 18 липня 1919 р. відбулися концерти в Празі, Пільзно, Брно, Простейові, Оломоуці, Хрудімі, Турнові, Млада-Болеславі, Їчіні. Під час наступного приїзду (8 серпня — 15 жовтня 1920 р.) Капела виступила у Турнові, Нова-Паці, Горіце, Німецьке Яблонне. Всього в Чехословаччині відбулося понад 30 концертів, на які було опубліковано понад 130 рецензій на виступи Капели (Пересунько Т., 2019. С. 70). Огляд чеської преси та спогади капелян засвідчують, що концертна діяльність Капели була успішною. Виконання хористів, майстерність їхнього диригента та українських композиторів були оцінені критиками та пересічним загалом чехословацького громадянства. Однак головним досягненням діяльності Капели в Чехословаччині варто вважати зміну ставлення європейської громадськості до українського питання. Слава Української республіканської капели ширилася Європою, випереджаючи появу хористів у наступних

країнах турне: Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Іспанії. Згодом українська пісня зазвучала і на іншому континенті. На той момент учасники Капели вже не могли повернутися до себе на Батьківщину. Національно-визвольні змагання зазнали поразки від більшовиків, але викоринити прагнення українців до волі та незалежності було неможливо. В екзилі українські діячі продовжували обстоювати право українського народу на самовизначення. Одним із найбільш значущих доказів самотності нашого народу була та лишається українська культура.

Отже, окресливши діяльність Української республіканської капели в Чехословаччині 1919–1920 рр., авторка дійшла висновку про те, що ознайомлення європейської публіки з українською піснею привело до зміни у ставленні до України загалом. Створена за ініціативою Симона Петлюри Капела під проводом геніального композитора і диригента О. Кошиця відправилася у концертний тур Європою з метою звернення уваги світової спільноти до боротьби української нації за незалежність. Багатоголосне виконання Капелою релігійних та обрядових пісень, що мали давнє походження, свідчило про тяглість культурно-цивілізаційних процесів на території України. А культурна дипломатія УНР утверджувала право українського народу на самостійне життя.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бочковський О. І. Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації). Подєбради: Видання Української Господарської Академії в ЧСР, 1930. 244 с.
- Єфремова О. Г. Утворення та діяльність Української республіканської капели (1919–1921 рр.) в архівних документах. *Публікація архівних документів*. 2016. № 13. С. 122–148.
- Калуцька Н. «Приховане буття» або Криза Української республіканської капели. Ч. 2. *Студії мистецтвознавчі*. 2007. № 4. С. 23–28.
- Кошиць О. З піснею через світ. Подорож Української Республіканської Капели. Т. 1. Вінніпег: Культура й освіта, 1952. 196 с.
- Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Т. 1. Прага: Студії Музею Визвольної Боротьби України, 1942. 372 с.
- Пеленський О. Світова концертна подорож Української республіканської капели: спомини сучасника. Львів, 1933. 167 с.
- Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «руського мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2019. 312 с.
- Українська пісня за кордоном; голос закордонної музичної критики. Париж, 1929. 273 с.

REFERENCES

- Bochkovskiy, O. I. (1930). *T. H. Masaryk, natsionalna problema ta ukrainske pytannia (sproba kharakterystyka ta interpretatsii)*. Podebrady: Vydannia Ukrainskoi Hospodarskoi Akademii v ChSR [in Ukrainian].
- Yefremova, O. H. (2016). Utvorennia ta diialnist Ukrainskoi respublikanskoi kapely (1919–1921 rr.) v arkhivnykh dokumentakh. *Publikatsiia Arkhivnykh Dokumentiv*, 13, 122–148 [in Ukrainian].
- Kalutska, N. (2007). “Prykhovane buttia” abo Kryza Ukrainskoi respublikanskoi kapely. Ch. 2, *Studii Mystetstvoznavchi*, 4, 23–28 [in Ukrainian].
- Koshyts, O. (1952). *Z pisnei cherez svit. Podorozh Ukrainskoi Respublikanskoi Kapely*. T. 1, Vinnipeg: Kultura i osvita [in Ukrainian].

- Narizhnyi, S. (1942). *Ukrainska emihratsiia: kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy*. Prague: Studii Muzeiu Vyzvolnoi Borotby Ukrainy, 1 [in Ukrainian].
- Pelenskyi, O. (1933). *Svitova kontsertova podorozh Ukrainskoi respublikanskoi kapely: spomyny suchasnyka*. Lviv [in Ukrainian].
- Peresunko, T. (2019). *Kulturna diplomatiia Symona Petliury: «Shchedryk» proty «russkogo mira». Misiia Kapely Oleksandra Koshytsia (1919–1924)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Ukrainska pisnia za kordonom; holos zakordonnoi muzychnoi krytyky*. (1929). Paris [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 06.10.2022 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)